

Чернь,
Рябник,
Лиска,
Шилохвіст

(Назви утворились за зовнішніми ознаками птахів).

Осоїд,
Бджолоїдка,
Мухоловка.

(Назви походять від назв комах, яким живляться дані птахи).

Повзик,
Норець,
Стриж.

(Назви утворилися від способу пересування птахів).

Отже, використання різновидових завдань і вправ під час опрацювання розділу “Словотвір” у шостому класі є важливим і необхідним. Тому що вони формують вміння перенести набуті навички у змінені умови, застосовувати їх в нестандартних обставинах, в уявних, умовно-реальних і природних ситуаціях. Уміння виділяти у слові його складові частини – основу і закінчення, корінь префікс є головною передумовою для успішного вивчення словотвору у шостому класі. Не менш важливим є і розуміння способів творення слів. Розділ цей має й значний світоглядний потенціал – самою суттю лінгвістичного матеріалу утверджується погляд на мову як на історично змінне явище, як на систему, що постійно вдосконалюється.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко С. Ф, Питання словотвору на уроках мови // Укр. мова і література в школі. 1982. №8. С. 64.
2. Девдера М. Рідна мова: навчально-методичний компакт для 5 класу (теми – Будова слова і «Словотвір») // Укр. мова і література в шк. 2000. №3. С. 84.
3. Дідук Г. І. Вивчення засобів емотивності на уроках української мови у 5-7 класах. Тернопіль, 2000. С. 202.
4. Дідук Г. І. Лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи на уроках української мови у 5-7 класах. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 80 с.

Лозінська Наталія

Науковий керівник – проф. Лановик М. Б.

ІСТОРИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МИНУЛОГО У ПОВІСТІ Б. ЛЕПКОГО «СОТНИКІВНА»

За обсягом літературної спадщини в історії української літератури Богдан Лепкий є другим після Івана Франка. Ім'я письменника тривалий час замовчувалося внаслідок суспільно-політичних умов радянського періоду. Проте згодом, у роки незалежної України, постать Б. Лепкого та його творчу спадщину інтерпретували в різних ракурсах. Серед дослідників життєво-творчого шляху письменника були: Н. Білик-Лиса, Н. Букалець, О. Костецька, В. Погребенник, Ю. Погребенник, М. Ткачук та інші. Такий інтерес до постаті митця є обґрунтований, адже бібліографічний перелік його творів становить близько 700 сторінок машинопису, серед яких: дослідження про Великого Кобзаря, понад двадцять томів української класичної літератури, переклади творів російських, польських, німецьких, англійських і скандинавських письменників. В історичних творах Богдан Сильвестрович виявляє власне бачення подій минувшини. Щодо рівня художності їх можна трактувати по-різному, але всі вони є самобутнім виявом світогляду письменника.

Огляд критичного матеріалу дає підстави стверджувати, що науковці та дослідники не достатньо уваги приділили малій прозі Б. Лепкого, зокрема його історичному доробку. Письменник був глибоко обізнаний з архівними джерелами, що виявляється у змалюванні історичних подій у текстах його повістей. Основним завданням статті є окреслити культурно-історичний підходи до інтерпретації подій минувшини у повісті Б. Лепкого «Сотниківна».

Для глибокого аналізу історичної прози Богдана Лепкого необхідно осмислити поняття «історизм» та «історіософія».

М. Нефьодов у «Лексиконі загального та порівняльного літературознавства» пише: «Історизм у літературознавстві – це загальна методологічна основа для ряду напрямків літературознавчого вивчення літературного процесу, творчості окремих письменників і художніх творів. Він найчіткіше застосовується у методології культурно-історичної, порівняльно-історичної, соціально-культурної і деяких інших шкіл, при вивченні історичної поезики. Відрізняється від поняття «Історизм у літературі», котрий визначається як художнє засвоєння конкретно історичного змісту тієї чи іншої епохи, що найчастіше виражається в історичних жанрах. Вперше історизм у вивченні літератури спостерігається вже в пізньоантичну епоху з її тяжінням до складання хрестоматій й увічненням літературних імен» [3, с. 237].

У «Словнику літературознавчих термінів» за редакцією В. Лесина та О. Пулинця, «історизм» означає «урахування художником особливостей зображуваної епохи, змалювання у творі характерних її рис. Історизм – одна з найважливіших сторін реалістичного творчого методу. Реалістичний твір стає немов художнім документом своєї епохи» [4, с. 154].

У наступній інтерпретації – «історизм – художнє осмислення подій минулого, що мають конкретно-історичний неповторний зміст і колорит, спроба його реставрації у різних жанрах лірики, епосу і драми. В основу цього процесу покладений принцип наукового пізнання, за яким певне явище письменства розглядається у закономірному розвитку, пов'язується з еволюцією художньої та суспільної свідомості» [5, с. 440].

Принцип історизму відіграє значну роль під час тлумачення художнього твору. Тому літературним критикам, як і читачам історичної минувшини, потрібно для початку ознайомитись із культурно-історичними умовами, за яких виник той чи інший текст, а тоді здійснювати комплексний аналіз твору.

Важливим аспектом багатьох художніх творів на історичну тематику є модель історіософії, яку автори у «Літературознавчій енциклопедії» трактують як «сприйняття історичного процесу без його тривалості, детермінованості, послідовності, вихоплення з нього важливих моментів життя людини, укрупнення їх та протиставлення інертному животворінню» [5, с. 442].

Іншими словами, історіософія стосується двох дисциплін – філософії та історії. Тобто, будь-які історичні події, явища, персоналії постають конкретним тлом для того, щоби значно більше акцентувати увагу на філософських питаннях: життя і смерті; добра і зла; християнства і язичництва.

Український історик Омелян Пріцак висловив власне розуміння терміна «історіософія»: «це теорія історії, філософське розуміння історичного процесу» [6, с. 45].

Іван Бойченко вказував, що історіософія – це насамперед певний «вимір», «площина», «грань», «іпостась» філософії історії [2, с. 130-132].

Варто наголосити й на тому, що принцип історіософії передбачає трактування історії з перспективи можливого її повторення у майбутньому. Тому об'єктом філософського-історичного знання є історичне буття, процес історичної думки і загалом ці аспекти постають як відтворююча картина суспільного життя.

Історична повість Б. Лепкого «Сотниківна» вперше вийшла в 1927 р. накладом львівського видавництва «Червона калина» в друкарні отців Василіян у Жовкві на Львівщині. Друге видання було здійснене накладом Товариства у друкарні Видавничої спілки «Діло» в 1931 р. [1].

«Історична картина з часів Івана Виговського» – такий підзаголовок повісті змушує читача налаштуватись на сприйняття подій минулого, пов'язаних із гетьмануванням Виговського, найближчого соратника Богдана Хмельницького.

З елегійно-романтичним піднесенням звучать перші рядки твору: «Бачиш тітусю, яке гарне квіття!», – належали вони дочці сотника Шелеста [4, с. 22]. Автор порівнює красу дівчини із персонажем давньогрецької міфології, який втілював людську душу, у вигляді дівчини з крилами метелика, Псіхе, що своєю надзвичайною зовнішністю могла перевершити навіть Афродіту. Такий жіночий образ створений письменником для того, щоби

продемонструвати читачеві в особі Олесі незламність духу, життєствердність, вірність моральним нормам та Батьківщині.

Різні погляди про гетьманування Івана Виговського були причиною того, що «згоди нема» серед народу, одні вважали, що «загалом, відколи гетьманувати став Іван Виговський, гуляще життя припинилося, бо, як то кажуть, який пастир, таке й стадо, а пастир цей, мабуть, і з роду п'яним не був, хіба інколи п'яного вдавав, та й то недобре» [4, с. 34]. Інші усвідомлювали, що згоди не було споконвіків, а зараз її не має, бо «чорний народ на Виговського нарікає, каже... що він шляхтич, що жінка його козачками гордує, що обоє людьми чужої віри обсадилися» [4, с. 37], а «попи на ім'я гетьмана моляться у церкві, а поза церквою нишком-тишком доноси на нього шлють» [4, с. 38].

І як висновок звучать слова підсотенного: «Бог вість, як воно скінчиться. Попи бунтують, Москва грішми сипле, між старшинами єдності нема, булава не одного манить, – безталанний ми народ, панове» [4, с. 39]. А потім у розмові додає: «Але як же нам на москалів стати, коли в нас син на батька стає, полковник на гетьмана, сотник на полковника, тю! Згоди в нас, панове, треба, згоди!» [4, с. 40].

Автор не хехтує історичною правдою, зокрема в епізоді, коли сотник інформує про облогу Конотопу і про те, що Виговському нічого не залишається, як єднатись із Польщею: «Гуляницький у ньому з полками Ніжинським та Чернігівським, мов у коробці замкнувся. Москалі під проводом Ромодановського так його обложили, що й миш не смикнеться звідтіль» [4, с. 44]. Звернення до образу Г. Гуляницького є не випадковим, адже він за підтримки селян витримав у Конотопі двомісячну облогу, ніжинський полковник допоміг гетьману виграти час і зібрати військо чисельністю 60 тисяч осіб.

Також присутній елемент історизму в епізоді проживання жінок на Січі. Письменник стверджує, що за часів Б. Хмельницького жіноцтво було кругом Січі, на її території перебували тільки козаки. Згадуються події національно-визвольної війни, зокрема битва під Жовтими Водами, під Корсунем і під Пилявцями (автор розповідає про них не у ретроспективному ключі, тільки перераховує як доказ тому, що Хмельницький не побоявся піти війною на Москву, перемагаючи не в одному бою).

Історіософічного звучання набувають наступні рядки: «Відвага більше значить, а такими балачками ми лише застрашуємо себе і тратимо останки цього лицарського духу, котрим славилися наші батьки. Що нам до того, чи гетьмана намовляє хто до війни, чи не намовляє, як покличе, треба йти і кришка» [4, с. 51]. Тобто, між двома стихіями – життям і смертю, козаки, не жаліючи себе, йдуть на війну в ім'я обов'язку, задля слави українського народу і світлого майбутнього: «Краще гинути на війні, як нидіти в неволі» [4, с. 52].

Філософського забарвлення історичної минувшини втілюють думки про те, що таке істина: «Істина?.. і він здригнувся. Де тая істина в нас, на Україні?.. в панах чи в людях? У своїх чи в чужинцях? В минулім чи в майбутнім?.. Постарілися кости його, охляли думки, знемоціли сили, а істини тієї він не бачив. Зривався народ захищати її в погоні за правдою неправду люди творили. Зневажали Господню красу, – кров'ю, як вином червоним, торгували...» [4, с. 70].

У повісті «Сотниківна» автор дотримується фактографічного викладу, зокрема у змалюванні образів Трубецького, Гуляницького, Ромодановського, Безпалого та інших. З кожним із них пов'язана певна історична ситуація, усі вони відіграли важливу роль у московсько-українській війні 1658-1659 рр. Зокрема у розповіді часто фігурують топоніми, що надає твору хронотопного зв'язку між окремими його частинами (Шоповалівка, Конотоп, Ніжин, Берестечко, Десна, Сейм). На початку ХХІХ розділу Б. Лепкий наводить точну дату: «Ніколи ще сонце не заходило над Конотопом так криваво, як у середу 28 червня (за ст. ст.) 1659 р.», це знаменувало лише одну подію – бій.

Отже, Б. Лепкий створив повість «Сотниківна» як історико-художній твір. Змальовуючи колізії, характери, перипетії, долі персонажів, автор змодельовав картину минувшини, події часів гетьманування І. Виговського. Концепція історизму в творі полягає в інтерпретації письменником Конотопської битви 1659 р. Таким чином, Б. Лепкий, майстерно володіючи словом, трансформує історичні моменти у художнє полотно, тим самим пропонуючи власну інтерпретацію минулих подій. Величезна творча спадщина письменника дає можливість говорити про різноманітний горизонт його історико-філософських зацікавлень. У такому ключі вбачаємо перспективність подальших досліджень художньої прози українського автора.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білик Н. Богдан Лепкий. Життя і діяльність. Тернопіль: Джура, 2001. 72 с.
2. Бойченко І. Філософія історії : [підручник]. І. В. Бойченко. К.: Знання, 2000. 724 с.
3. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. За ред. А. Волкова, О. Бойченка, І. Зварича та ін. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 636 с.
4. Лепкий Б. Сотниківна. Історична картина з часів Івана Виговського : повість. Інсценізації Олекси Скалозуба, Богдана Мельничука. Упорядкув. та передм. : Н. Білик; прим. Н. Білик, Б. Мельничука. Тернопіль: Богдан, 2012. 280 с.
5. Лесин В., Пулинець О. Словник літературознавчих термінів. К.: Рад. школа, 1965. 436 с.
6. Літературознавча енциклопедія : У 2 томах. Т.1. Авт.-укл. Ю. І. Ковалів. К.: ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
7. Прицак О. Історіософія та історіографія Михайла Грушевського. Омелян Прицак. К.: Кембридж : Б.В., 1991. 80 с.

Небельська Наталія

Науковий керівник – проф. Лановик З. Б.

**ХРИСТИЯНСЬКА ТА АТЕЇСТИЧНА МОДЕЛІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ У
ФРАНЦУЗЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХХ СТОЛІТТЯ**

Складність вивчення екзистенціалізму полягає у тому, що у радянську епоху екзистенціалізм не вивчався, бо таврувався клеймом буржуазної течії. Поодинокі праці про екзистенціалізм з'явилися вже у період незалежної України, але увага зверталася на український екзистенціалізм, а європейський – залишався у тіні. Тому дослідження творів сучасної зарубіжної літератури (не лише ХХ століття) є неможливим без осмислення їх крізь призму екзистенціалізму.

Теоретико-методологічною основою статті стали праці вітчизняних літературознавців: Девдюк І. В., Куцупал С. В., Яковенко М.Л, Токмань Г. Л, Ніколенко О. М. та інших. Критичний аналіз літературних творів здійснюємо крізь призму праць теоретиків філософії екзистенціалізму, зокрема Габріеля Марселя, Альбера Камю, Жана-Поля Сартра, Серена К'єркегора, Карла Ясперса, Мартіна Гайдеггера та інших.

Мета статті полягає у з'ясуванні відмінностей християнської та атеїстичної моделей екзистенціалізму у французькій літературі ХХ століття на прикладі праць Жана-Поля Сартра та Габріеля Марселя.

Культура ХХ століття значною мірою відрізнялася від минулих століть людської цивілізації, бо розвивалася під впливом двох світових війн та морально-культурної кризи. Події Другої світової війни стали ключовими у творенні змін соціально-політичного та культурного життя усього світу, і саме війна неабияк видозмінила літературний процес [1, с. 43]. У ХХ столітті світ став уособленням еkleктики культур, релігій, філософських напрямів та течій; вщент зруйнувалися усталені інститути – культурні, національні, моральні, політичні, релігійні (яскраво прогресував антирелігійний рух) [13, с. 84]. Філософсько-культурна складова урізноманітнілася новаторськими ідеями, напрямками, новизною тем характеризувалася змішаністю понять та методологій [13, с. 84].

Трагічний досвід смерті став провідною темою усіх видів мистецтва, де кожен із митців пропонував свій спосіб осмислення, хто у класичній формі, а хто у новаторській – авангардистській. Письменники та філософи зазвичай вдавалися до проблем ролі кожної людини як окремого індивіда, її внутрішніх переживань, протистоянь добра та зла; людини як невід'ємного елемента суспільства, де кожен несе відповідальність за свої вчинки [1, с. 43]. Центральними настроями мистецтва стали відчай, розчарованість, страх, втрата сенсу життя. Постмодернізм викривав темні сторінки життя суспільства, люди якого за словами Умберто Еко опинилися на самісінькому краю прірви [12, с. 461]. Життя завмирає, здавалося б дороги далі вже немає, але саме тут, на краю прірви людині відкриваються нові знання, вона по-новому переосмислює сенс життя, спосіб життя, вона по-іншому дивиться на смерть [6, с. 48]. Людина стоїть на межі вибору: або погубити себе (духовно впасти у прірву), або врятувати себе (зробити крок назустріч собі) – переосмислити спосіб життя, погляди, цінності та віднайти свободу.